

ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

УДК (UDC) 94 (477) "11/16"

ЗВАГЕЛЬСЬКИЙ В. Б.

**ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ПИТАННЯ В ДОСЛІДЖЕННЯХ
"СЛОВА О ПОЛКУ ІГОРЕВІМ"
(ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ)**

Розглядаються дослідження географічних реалій походу сіверських полків у Половецький Степ навесні 1185 р. Ця кампанія Ольговичів, що оспівана у "Слові о полку Ігоревім" та детально описана у давньоруських літописах, понад два століття привертає увагу вчених. Втім ще залишається багато актуальних питань. Пропонується ширше залучати дані різних хронологічних періодів та суміжних наукових дисциплін, в першу чергу - археології та топоніміки.

Ключові слова: "Слово о полку Ігоревім", історіографія, історична географія, Каяла, Шеломянь, Південна Русь.

За час дослідження "Слова о полку Ігоревім" вченими зроблено надзвичайно багато. При цьому треба мати на увазі, що йдеться не лише про питання, безпосередньо пов'язані з геніальним твором, а про цілий напрям в історичних науках, літературознавстві, лінгвістиці. З'явилася нова специфічна галузь наукових досліджень, що об'єднує зусилля фахівців різних дисциплін: від істориків та філологів, географів та астрономів - до біологів та метеорологів. Ця галузь дістала дещо умовну назву Словознавство.

Втім, ще залишається багато нез'ясованого і суперечливого, зокрема: локальні, суто лінгвістичні нюанси, тлумачення окремих лексем і конструкцій; переконливе роз'яснення малозрозумілих, "зіпсованих" фрагментів тексту; зрештою, - розкриття його "темних місць". Крім наведених, на часі також важливі проблеми авторства, часу, місця і мети створення "Слова", мети самого походу, оспіваного у ньому.

Дуже далекі від розв'язання і питання історико-географічного та військового характеру, насамперед, про кількість і склад військ, маршрут походу, місця битви та загибелі русичів, локалізацію деяких географічних об'єктів. З проблемою маршруту пов'язані також питання швидкості і хронології пересування, встановлення дат ключових подій, зрештою - внутрішнього, переяславсько-сіверського, і зовнішнього, русько-половецького, кордонів.

Отже, містить "Слово" ще цілу низку загадок, що не дають заспокоїтися дослідницькій думці. Стрижнем досить розгалуженого і композиційно складного сюжету є похід сіверських полків під проводом новгород-сіверського князя Ігоря Святославича чернігівської династії Ольговичів. Встановлення місць розташування географічних реалій маршруту полку Ігорева, і є однією з найбільш важливих проблем Словознавства.

Географії походу Ігоря Святославича присвячено низку спеціальних публікацій, приділено їй увагу й у працях, де розглядаються інші проблеми. Мета даної статті - здійснити стислий огляд історії дослідження маршруту походу 1185 р.

Звагельський Віктор Борисович - кандидат філологічних наук, доцент (Україна).

Окрім власне “Слова”, ці події детально описані в Іпатіївському [1] та Лаврентіївському [2] літописах, “Истории Российской” В.М. Татищева [3]. Зазначені твори є основним і фактично єдиним комплексом писемної інформації про цей похід.

Історія дослідження маршруту Ігорових полків почалася майже водночас з виданням 1800 р. Так, питаннями географії походу переймалися вже перші видавці пам’ятки, намагаючись з’ясувати напрямок руху.

Тут принагідно треба зауважити, що слов’янознавства як наукової дисципліни в ті часи ще не існувало. Першим нашим медієвістам доводилося працювати у вкрай складних умовах, без необхідної науково-довідкової бази, що нині доступна будь-якому досліднику. Вони мусили покладатися на власний досвід та інтуїцію. Такий вимушений універсалізм (коли вчені мали бути й істориками, й філологами, й палеографами) не давав змоги спеціалізуватися в одній вузькій галузі. Доводилося братися за вирішення різних питань і часто зупинятися на півшляху. Інколи праці навіть таких поважаних вчених, як І.М. Болтін, Р.Ф. Тимківський, О.І. Єрмолаєв, З. Доленга-Ходаківський, К.Ф. Калайдович, М.М. Бантиш-Каменський, можуть сучасному читачеві видатися легковажними і навіть аматорськими. Але саме вони закладали основи наукових підходів і методів, як історичних, так і лінгвістичних. Саме названі вчені, їхні колеги, учні та послідовники стояли біля витоків Словознавства.

Проте, ще до публікації тексту твору проводилася опосередкована робота, що стосувалася і географії походу, оспіваного у ньому. Йдеться про справжні історичні і лінгвістичні баталії, що тривали майже два століття, а подекуди відлунують ще й сьогодні. Йдеться про Тмутороканський камінь, відкритий у 1792 р. на Тамані. Дещо раніше (за останніми даними, на початку 80-х років XVIII ст.) було віднайдено і “Слово о полку Ігоровім”, в якому чотири рази згадується Тмуторокань. Цей збіг накладається на активну зацікавленість уряду Катерини II у додаткових аргументах на користь довічної власності на південні землі Росії, що дало поштовх до виникнення підозр у підробці спочатку каменя, а потім і самого “Слова” і, власне, започаткування так званої “скептичної” школи. Захищаючи свої напрацювання і розвиваючи положення вчених обох таборів, дослідники наводили нові докази, просуваючи вперед історичні дисципліни, зокрема епіграфіку, топографію, історичну географію, палеографію.

М.М. Карамзін в “Истории государства Российского” використовує текст “Слова”, у ряді випадків коментує окремі його фрагменти і, локалізуючи деякі географічні об’єкти, досить вдало визначає маршрут походу і місце битви [4].

Цікаві спостереження з різних, переважно лінгвістичних, питань у ряді праць висловив О.Х. Востоков. Ще у 1810 р. він опублікував статтю, де окремо розглядав лише одне слово Шеломянь, вказавши на помилкове розуміння лексеми першими видавцями пам’ятки. Для тієї доби це була досить модерна ситуація. Тлумачення О.Х. Востокова і сьогодні - через 200 років - домінує, особливо у працях філологів і перекладачів. Через три з половиною десятиліття О.Х. Востоков - уже відомий вчений з незаперечним авторитетом у питаннях палеографії і епіграфіки, аргументовано висловлювався щодо Тмутороканського каменя і самого місця розташування Тмуторокані на Таманському півострові [5, с. 313-314; 6, с. 139].

Справжнім піонером у справі розгляду твору як історичного джерела і критичного підходу до його тексту слід вважати П.Г. Буткова. Саме його перу належать роботи, що й на сьогодні є взірцем нової методики і зваженості [7, с. 34-65]. Свідченням цього є те, що у розлогії 5-томній “Енциклопедії “Слова о полку Игореве” прізвище вченого згадується чи не найчастіше з-поміж інших дослідників ХІХ ст. [8, с. 331].

П.Г. Буткову першому вдалося правильно визначити основні орієнтири походу і накреслити шлях русичів у Половецький степ. У 1821 р. вчений одним із перших удався до спроби витлумачити деякі “темні місця”, зокрема і географічні терміни (Римів, Шеломянь). Більш детально цю тенденцію він розвинув і деталізував в історичному коментарі до окремих словосполучень “Слова” у спеціальній статті (1834), де гіпотетично визначив шлях Ігоря і розташування Каяли. П.Г. Бутков правильно окреслив терени, де відбулися події походу: верхів’я, середнє і східне Подонцов’я.

На думку П.Г. Буткова, маршрут пролягав старою Бакаєвою дорогою, в районі м. Ізюм перетинав Сіверський Донець і прямував до Середнього Дону, де і відбулася трагічна битва на Каялі [9, с. 617-628]. Характерно, що вчений не міг знати про трасу Бакаєвої дороги, оскільки документи Розрядного та Посольського приказів та інші дипломатичні та господарські матеріали ХVІ-ХVІІ ст., пов’язані з освоєнням Східного Лівобережжя Московською державою, тоді ще не були введені до наукового обігу (лише через кілька десятиліть побачить світ стаття І.Д. Беляєва (1846) і ще через півстоліття почнуть видавати “Материалы для истории колонизации и быта степной окраины Московского государства” Д.І. Багалія та томи “Актів Московского государства” з відповідними документами. Згадки ж про цю дорогу в “Книге Большому Чертежу” не мають чіткої географічної прив’язки), але його прискіпливість і ерудиція дозволили вийти на рівень ретроспективного моделювання і зробити правильні висновки. У цілому усі подальші наукові розвідки тією чи іншою мірою ґрунтуються на працях П.Г. Буткова.

Поважне місце у становленні історичної географії як окремої історичної дисципліни та, зокрема, у дослідженні географії походу Ігоря Святославича, належить З. Долензі-Ходаківському. Дослідник залишив велику наукову спадщину, частина якої була опублікована (вже після його смерті) у 30-40-х роках ХІХ ст. М.П. Погодіним. Проте окремі спостереження, що збереглися в рукописах, у тому числі у так званому “Историко-географическом словаре” та у вигляді маргіналій на сторінках “Истории” М.М. Карамзіна, уявляються цікавими і такими, що й нині не втратили актуальності [10, с. 112-117, 120]: це і трактовка слова “Дунай”, і перспективні варіанти локалізації м. Рим, і деякі інші, не пов’язані безпосередньо з походом Ольговичів 1185 р., але такі, що яскраво демонструють непересічний талант З. Доленги-Ходаківського і викликають довіру до наведених вище [11, с. 121-123].

Зверталися у своїх працях до географічного аспекту походу Ігоря Святославича В.Б. Броневський (1834) [11, с. 294-295], Д.М. Дубенський (1844, 1855) [12, с. 61; 13, с. 1-12], М.Г. Головін (1846) та ін. Так, зокрема, М.Г. Головін першим не погодився з думкою П.Г. Буткова (щодо неї були одноставні усі дослідники), що дружини Ігоря і Всеволода зустрілися на правому березі Сіверського Донця. Вчений вважав, що Ігор перетнув Донець, вийшовши на його лівий берег, аби дістатися Оскола [14, с. 43-44].

У 70-80-х роках ХІХ ст. виходять друком ґрунтовні дослідження М.Я. Арістова [15] і Е.В. Барсова [16; 17], переважно присвячені літературним та історико-політичним питанням “Слова”.

Дослідження П.Є. Ваденюка [18, 51-58], О.В. Лонгінова [19], В. Коцовського [20, с. 35-37] хоча й стосувалися походу, але, за винятком окремих ґрунтовно не аргументованих уточнень, перебували у річищі праць попередників.

На цьому фактично завершується перший період осмислення реалій Ігоревго походу.

Новий період був пов’язаний з дослідженнями істориків Д.І. Багалія [21, с. 239-253], П.В. Голубовського [22], В.Г. Ляскоронського, 1912) [23, с. 19-64; 24, с. 281-296]. З цього часу спостерігається тенденція до розробки 2-го етапу шляху (після Сальниці). Якщо раніше цей відрізок визначався досить приблизно, то тепер дослідники більше уваги приділяють саме шляху до Каяли й ідентифікації останньої.

Досить детально аналізуючи дані “Слова” у сукупності з інформацією літописів та розглянувши маршрут, Д.І. Багалій у цілому дотримувався попередніх версій, але дещо деталізував окремі їх положення. Так, вчений вважав, що війська, згідно з інформацією Лаврентіївського літопису, з Новгород-Сіверського рухалися на Переяславль (так до Д.І. Багалія вважали М.Я. Арістов, Е.В. Барсов, пізніше - М.Д. Пріселков), звідти - до р. Донець та р. Оскол. Битва сталася в районі Калки та Кальміуса [25, с. 249].

Велика заслуга у дослідженні шляхів сполучень Лівобережжя України часів Київської Русі належить історику і географу В.Г. Ляскоронському. В його нині хрестоматійних працях проаналізовано багато питань, пов’язаних зі шляхами, якими продиралися половці і татари в Русь. Зокрема, вчений присвятив значну увагу походу Ігоря Сіверського. Він досить вдало спробував прив’язати низку географічних назв до місцевості. Наприклад, Санжарівський перевоз він прив’язує до сходу Полтавщини, а відому літописну фразу “сняшася у Переяславля” пропонує розглядати не як вказівку на місто, а як означення кордону Переяславського князівства [26, с. 289].

Праці цих вчених вигідно відрізняє досить глибоке знання місцевості, зокрема її природних та фізико-географічних особливостей, особисте знайомство з археологічними пам’ятками.

Із середини 30-х років ХХ ст. в художній літературі і мистецтві спостерігається зростання інтересу до історичного минулого, в тому числі і до “Слова”. Це, звичайно, позначилося на науковій роботі. Виходять друком низка перекладів, багато ілюстрованих видань, ґрунтовних досліджень. Серед останніх привертає увагу стаття В.О. Афанасьєва “Вероятный путь князя Игоря Северского на половцев в 1185 году” [26, с. 45-56], повністю присвячена шляху сіверських полків. Автор накреслює маршрут: Путивль - Білопілля - Суми - Белгород - Хотомля - Ізюм - р. Должик - межиріччя Білої Калитви та Бистої (на думку дослідника, Каяли). У цій статті значну увагу приділено конкретизації календарно-топографічної схеми, причому враховувалася швидкість пересування кінноти та обозу. Потрібно наголосити, що В.О. Афанасьєв розробляв 2-й етап шляху русичів (після Сальниці), тоді як 1-й - фактично дублював вже існуючі гіпотези.

У 1950 р. було опубліковане широковідоме дослідження М.В. Сібільова,

що певною мірою констатує перехід до наступного періоду досліджень маршруту кампанії 1185 р. Енергійний краєзнавець і археолог, який десятки років присвятив роботі в полі на Харківщині та Донеччині, М.В. Сібільов впритул наблизився до локалізації конкретних пунктів на шляху Ігоря. По суті, він перший запропонував варіант, що ґрунтувався не лише на писемних даних, а й враховував наявність і місця розташування природних та історичних об'єктів - старих городищ, шляхів, бродів. Залучивши "Слово о полку Ігоревім", літописну інформацію про походи Володимира Мономаха, "Книгу Большому Чертежу", археологічні матеріали і власні натурні спостереження, М.В. Сібільов накреслив напрямок руху сіверських полків з Путивля, як і В.О. Афанасьєв, до Сум, а далі запропонував "південний варіант": через Середню Ворсклу на Перекоп та Ізюм. Мономах, на його думку, рухався через нижні течії Сули, Хоролу, Псла та Ворскли [27, с. 99-113].

З походом Мономаха ситуація в цілому не викликала заперечень, оскільки похід, що відбувався ранньою весною, досить детально описаний у літописах. Натомість географія ж походу Ігоря у викладі М.В. Сібільова не співпадала зі сталими науковими поглядами. Справа у тому, що більшість дослідників вважала, що перетинати названі річки у їхніх середніх течіях навесні неможливо, і скеровували війська русичів північніше - межиріччям Сейму і верхів'ями Псла та Ворскли (за давньою традицією, започаткованою ще П.Г. Бутковим), тобто Бакаєвою дорогою. Ця невелика за обсягом стаття багато в чому стала визначальною для подальших досліджень.

К.В. Кудряшов [28, с. 52-66; 29, с. 43-94; 30; 31], В.Г. Федоров [32], М.П. Парманін [33, с. 55-59] продовжили розробку маршруту, додатково, з незначними корективами, обстоюючи "північний варіант" П.Г. Буткова. Позитивною рисою праць цих дослідників є календаризація подій, основана на розрахунках швидкості пересування військ.

В.М. Глухов у статті [34, с. 22-38], що, головним чином, є критичною щодо деяких положень К.В. Кудряшова, пропонує два варіанти: 1-й - "середній", трохи південніший за варіант М.М. Карамзіна, і 2-й - "південний" - майже за М.В. Сібільовим.

Ґрунтовним знанням особливостей регіону, залученням даних пізньосередньовічних джерел відрізняються праці Б.О. Рібакова [35; 36, с. 36-61; 37, с. 36-43] та М.Ф. Гетьманця [38]. Дотримуючись в цілому гіпотез В.М. Глухова та П.Г. Буткова, концепції цих дослідників відрізняються у визначенні маршруту і 1-го, і 2-го етапів шляху і, відповідно, локалізаціями Каяли.

У середині 80-х років ХХ ст. нами було запропоновано варіант 1-го етапу маршруту, що пролягав через середні течії Псла та Ворскли, дещо південніше варіанта М.В. Сібільова [39, с. 39-41; 40, с. 131-138; 41, с. 10-11; 42, с. 21-22].

На відзначення 800-літнього ювілею "Слова о полку Ігоревім", підготовка до якого розпочалася на початку 80-х років минулого століття, вийшла низка статей, збірників і монографій, присвячених дослідженню пам'ятки. Крім широкого кола різноманітних питань, деякі автори торкалися і географічних аспектів походу. Це, зокрема, окремі видання та монографії Г.В. Сумарукова [43], А.Л. Нікітіна [44], Д.С. Ліхачова [45], Л.Є. Махновця [46], Б.О. Рібакова [47], І.З. Баскевича [48], І.П. Сирнева [49], В.Б. Звагельського [50].

Протягом першого десятиліття нинішнього століття світ побачило теж чимало видань, так чи інакше присвячених подіям “Слова”. Це монографії Б.І. Яценка [51], І.І. Костікової [52], Ю.В. Подлипчука [53], М.Ю. Брайчевського [54], А.Ю. Чернова [55], В.П. Тимофєєва [56], С. Лесного [57], М.Ф. Гетьманця [58; 59].

Слід також відзначити монографії відомих мовознавців Б.М. Гаспарова [60], В.Г. Скляренка [61] та А.А. Залізняка [62], спостереження яких інколи можуть докорінно змінити традиційні уявлення щодо прочитання окремих лексем, у тому числі й пов’язаних із реаліями походу.

Окреме місце у літературі з проблем досліджень “Слова” посідають роботи, напряду не пов’язані з дослідженням твору та подій, у ньому описаних, а присвячених історії його відкриття, першим дослідникам та коментаторам, підготовці першої публікації. Це ґрунтовні історико-літературні та історіографічні праці Л.А. Дмитрієва [63], Ф.Я. Прийми [64], Г.М. Мойсєєвої [65], В.П. Козлова [66], Б.І. Яценка [67], що містять багато цінної інформації з неопублікованих праць, спогадів, приватного та офіційного листування учасників і свідків подій кінця XVIII - початку XIX ст.

Слід згадати також про довідникові та енциклопедичні праці, що виходили як окремі видання, як додатки або підрядкові коментарі до тексту “Слова”.

Перший підрядковий коментар, оснований на матеріалах І.М. Болтіна, було вміщено у виданні 1800 р. Деякі співставлення різних точок зору, критика існуючих версій, спроба прослідкувати певні тенденції руху наукової думки притаманні історіографічним та бібліографічним працям О.І. Смирнова, І.М. Жданова, П.В. Владімірова, М.К. Гудзія, П.Н. Беркова та ін. Ці та інші дослідження досить детально проаналізовані у розлогіх працях Ф.М. Головенченка [68; 69], викладеній у двох книжках, що фактично становлять 2-томне видання і є певним підсумком 150-річного періоду вивчення твору. Переважна більшість авторів приділяла увагу художнім та лексичним особливостям твору, що певною мірою було об’єктивним віддзеркаленням ситуації.

Важливим досягненням стало видання 6-томного “Словаря-справочника “Слова о полку Игореве”, укладеного В.Л. Виноградовою, за редакцією філологів Б.Л. Богородського, Д.С. Ліхачова, О.В. Творогова [70], що охоплює усю лексику пам’ятки і містить в якості ілюстрацій численні паралелі з інших писемних творів. Позитивним є і наведення цитат з наукових праць щодо того або іншого слова.

Наступною була авторська праця М.Г. Булахова “Слово о полку Игореве” в літературі, искусстве, науке” [71]. Хоча цей “Краткий энциклопедический словарь” у заголовку має претензійне “наука”, а саме видання побачило світ у мінському видавництві “Университетское”, науковим його назвати можна хіба що умовно. Так, у ньому відсутні статті, пов’язані з реаліями походу: Дон, Донець, Сальниця, Сюурлій, Каяла, Путивль, Тмуторокань, Римів, Шеломянь, затемнення. Відсутні також позиція “історіографія” і, що взагалі дивно, - персоналії провідних фахівців - відомих дослідників саме географії походу: М.Я. Арістова, П.Є. Ваденюка, В.Г. Ляскоронського, М.В. Сібільова, К.В. Кудряшова, М.П. Парманіна, В.М. Глухова. Саме через персоналії вчених

доцільно було б показати їхні здобутки, ідеї, гіпотези - так само, як кваліфіковано зробив це автор у персоналіях філологів.

Наступним і останнім на сьогодні було видання 5-томної "Енциклопедии "Слова о полку Игореве" [72], підготовлене колективом відомих філологів Л.А. Дмитрієва, Д.С. Ліхачова, О.В. Творогова. Ця робота вигідно відрізняється від попередньої більш широким залученням літератури та джерел, але й тут спостерігається та ж сама прикра тенденція - недостатня увага до історичних та географічних питань походу. Важлива ж позиція "історіографія" теж відсутня, а замість неї є невелика стаття О.В. Творогова "Исторический комментарий к "Слову", в якій знову акцентовано увагу на роботах філологічного спрямування. Ту ж саме ваду, що і у роботі М.Г. Булахова, спостерігаємо й у цьому виданні - відсутність персоналій М.Я. Арістова, П.Є. Ваденюка, В.Г. Ляскоронського та ін.

Позитивною стороною цього видання є низка статей О.Г. Боброва та Г.М. Прохорова, присвячених військовим та історико-географічним реаліям. В них наводиться й історіографія питань, хоча і неповна.

Підсумовуючи, слід наголосити, що, незважаючи на вагомий здобуткі Словознавства, зокрема у дослідженні географії походу Ігоря Святославича весни 1185 р., ще залишається низка нерозв'язаних питань. Втім, як це видно з проведеного огляду, напрямки пошуків звужуються і окреслюються перспективи подальших досліджень. Але, на нашу думку, необхідно вийти за досить обмежене коло нинішньої джерельної бази, ширше залучати нові дані, зокрема археології, топоніміки та пізньосередньовічні писемні матеріали. Такий шлях, без сумніву, є перспективним і містить багато ще неврахованого науковцями цінного матеріалу [73, с. 82-90; 74, с. 261-273].

-
1. Полное собрание русских летописей: в 43 т. - М. : Изд-во вост. лит., 1962. - Т. 2. Ипатьевская летопись. - 938 стб.
 2. Полное собрание русских летописей: в 43 т. - М. : Изд-во вост. лит., 1962. - Т. 1. Лаврентьевская летопись и Суздальская летопись по Академическому списку. - 540 стб.
 3. *Татищев В. Н.* История Российская: в 3 т. / В. Н. Татищев. - М.; Л., 1963. - Т. II. - 352 с.
 4. *Карамзин Н. М.* История Государства Российского. 6-е изд. В 12 т. [6 книг]. - СПб.: Издание А. Смирдина; Тип. Эд. Праца, 1851-1853. (Серия: Полное собрание сочинений русских авторов). - Кн. 1 (т. I-II): 1851. XLII, 258 с.; 337, [1], IX с.
 5. [Востоков А. X.] А. В. Грамматическое замечание на одно место в "Песне о походе Игоря" // Цветник. - 1810. - № 6. - С. 32-43.
 6. *Спаский Г.* Защитникам Тмутороканского камня // Отечественные записки. - 1847. - № 10. - Отд. VIII.
 7. *Бутков П. Г.* Нечто к Слову о полку Игореве / П. Г. Бутков // Вестник Европы. - 1821. - Ч. 121. - № 21. - С. 78-96.
 8. Именной указатель // Энциклопедия "Слова о полку Игореве". - СПб., 1995. - Т. 5. - 399 с.
 9. *Бутков П. Г.* О войне великого князя Святополка с Половецким князем Тугорканом в 1096 г. / П. Г. Бутков // Сын Отечества. - 1834. - Т. 46. - № 52. - С. 622-629.
 10. *Прийма Ф. Я.* "Слово о полку Игореве" в русском историко-литературном процессе первой трети XIX века / Ф. Я. Прийма. - Л., 1980. - 217 с.
 11. *Броневский В. Б.* История Донского войска / В. Б. Броневский. - СПб., 1834. - Ч. 1. - 64 с.
 12. *Дубенский Д. Н.* Слово о плъку Игоревъ Святъславля пьстворца старого времени / Д. Н. Дубенский // Объясненное по древним письменным памятникам магистром Д. Дубенским. - М., 1844.

13. Дубенский Д. Н. Отметки на некоторые места "Слова о полку Игореве" / Д. Н. Дубенский // Отечественные записки. - 1855. - Т. 101. - Кн. 7. - С. 1-12.
14. Головин Н. Примечания на Слово о полку Игореве / Н. Головин. - М., 1846. - 105 с.
15. Аристов Н. Я. О земле половецкой (Историко-географический очерк) / Н. Я. Аристов. - К., 1877. - 36 с.
16. Барсов Е. В. "Слово о полку Игореве" как художественный памятник Киевской дружинной Руси / Е. В. Барсов. - Т. 2. - М., 1887. - 298 с.
17. Барсов Е. В. "Слово о полку Игореве" как художественный памятник Киевской дружинной Руси / Е. В. Барсов. - Т. 3. - М., 1889. - 537 с.
18. Ваденюк П. Е. Где нужно искать ту реку, на берегах которой 5-го мая 1185 г. был разбит Игорь Святославич Новгородсеверский, и которая названа Каялой? / П. Е. Ваденюк // Труды III археологического съезда. - Т. 2. - К., 1878. - С. 51-58.
19. Лонгинов А. В. Историческое исследование сказания о походе Северского князя Игоря Святославича на половцев в 1185 году / А. В. Лонгинов. - Одесса, 1892. - 302 с.
20. Коцовский В. Исторично-литературни заметки до "Слова о полку Игоревом" / В. Коцовский. - Львов, 1893. - 42 с.
21. Багалеи Д. История Северской земли до половины XIV столетия / Д. Багалеи // Сборник сочинений студентов Университета св. Владимира. - К., 1882. - Вып. 4. - 310 с.
22. Голубовский П. В. Печенеги, торки и половцы до нашествия татар / П. В. Голубовский. - К., 1884. - 254 с.
23. Ляскоронский В. Г. Русские походы в степи в удельно-вечевое время и поход князя Витовта на татар в 1399 г. / В. Г. Ляскоронский // Отдельный оттиск с Журнала Министерства Народного Просвещения. - СПб., 1907. - Апрель. - С. 19-64.
24. Ляскоронский В. Г. Северские князья и половцы перед нашествием на Русь монголов / В. Г. Ляскоронский // Сборник статей, посвященных Д. А. Корсакову. - Казань, 1912. - С. 281-296.
25. Багалеи Д. История Северской земли до половины XIV столетия / Д. Багалеи. - К., 1882. - 329 с.
26. Афанасьев В. Вероятный путь князя Игоря Северского на половцев в 1185 году (критическое исследование похода по летописям и "Слову о полку Игореве") / В. Афанасьев // Исторический журнал. - 1939. - № 6. - С. 45-56.
27. Сибільов М. В. Археологічні пам'ятки на Донці в зв'язку з походами Володимира Мономаха та Ігоря Сіверського / М. В. Сибільов // Археологія. - Т. IV. - К., 1950. - С. 99-112.
28. Кудряшов К. В. Историко географические сведения о половецкой земле по летописным известиям о походе Игоря Северского на половцев в 1185 г. / К. В. Кудряшов // Известия Государственного Географического Общества. - Л.; М., 1937. - Т. 69. - Вып. 1. - С. 47.
29. Кудряшов К. В. "Слово о полку Игореве" в историко-географическом освещении / К. В. Кудряшов // Слово о полку Игореве: сборник статей. - М., 1947. - С. 43-94.
30. Кудряшов К. В. Половецкая степь. Очерки исторической географии / К. В. Кудряшов. - М., 1948. - 162 с.
31. Кудряшов К. В. Про Игоря Северского, про землю Русскую. Историко-географический очерк о походе Игоря Северского на половцев в 1185 г. / К. В. Кудряшов. - М., 1959. - 94 с.
32. Федоров В. Г. Кто был автором "Слова о полку Игореве" и где расположена река Каяла / В. Г. Федоров. - М., 1956. - 174 с.
33. Парманин М. П. Путь Игоря Северского на половцев в 1185 году / М. П. Парманин // ТОДРЛ. - М.-Л., 1956. - Т. 1. - С. 55-59.
34. Глухов В. М. К вопросу о пути князя Игоря в Половецкую степь / В. М. Глухов // ТОДРЛ. - М.-Л., 1955. - Т. 11. - С. 22-38.
35. Рыбаков Б. А. "Слово о полку Игореве" и его современники / Б. А. Рыбаков. - М., 1971. - 296 с.
36. Рыбаков Б. А. Историзм "Слова о полку Игореве" / Б. А. Рыбаков // История СССР. - 1985. - № 5. - С. 36-61.
37. Рыбаков Б. А. Историческая канва "Слова о полку Игореве" / Б. А. Рыбаков // Наука и жизнь. - 1986. - № 9. - С. 36-43.
38. Гетманець М. Ф. Тайна реки Каялы ("Слово о полку Игореве") / М. Ф. Гетманець. - Харьков, 1982. - 144 с.
39. Звагельский В. Б. Об уточнении начального этапа маршрута Игоря Святославича на половцев / В. Б. Звагельский // "Слово о полку Игореве" и Чернигово-Северщина: тезисы докл. и сообщ. науч. конф. - Сумы, 1984. - 39-41.
40. Звагельський В. Б. Слідами князя Ігоря / В. Б. Звагельський // Київ. - 1985. - № 7. -

С. 131-138.

41. *Звагельський В. Б.* О цели похода Игоря Святославича весной 1185 г. в свете нынешних представлений / В. Б. Звагельський // “Слово о полку Игореве” и наша современность : тезисы докл. и сообщ. науч. конф. - Сумы, 1985. - С. 10-11.

42. *Звагельський В. Б.* К вопросу о движении русских войск весной 1185 г. на первом этапе пути (23 апреля - 1 мая) / В. Б. Звагельський // “Слово о полку Игореве” и Путивльщина : тезисы докл. и сообщ. науч. конф. - Путивль, 1986. - С. 21-22.

43. *Сумаруков Г. В.* Кто есть кто в “Слове о полку Игореве” / Г. Сумаруков. - М., 1983. - 142 с.

44. *Никитин А. Л.* Точка зрения: Документальная повесть / А. Л. Никитин. - М., 1984. - 416 с.

45. *Лихачев Д. С.* “Слово о полку Игореве” и культура его времени / Д. С. Лихачев. - Л., 1985. - 352 с.

46. *Махновець Л. Є.* Про автора “Слова о полку Ігоревім” / Л. Є. Махновець. - К., 1989. - 264 с.

47. *Рыбаков Б. А.* Петр Бориславич: Поиск автора “Слова о полку Игореве” / Б. А. Рыбаков. - М., 1991. - 286 с.

48. *Баскевич И. З.* “А мои те куряне - опытные воины...”. Взгляд на “Слово о полку Игореве” с Курских высот / И. З. Баскевич. - Курск, 1993. - 46 с.

49. *Сырнев И. П.* Путь Игоревой рати / И. П. Сырнев. - М., 1996. - 84 с.

50. *Звагельський В. Б.* Про шлях Ігоря Сіверського / В. Б. Звагельський. - Суми, 1999. - 76 с.

51. *Яценко Борис.* “Слово о полку Ігоревім” та його доба / Борис Яценко. - К., 2000. - 256 с.

52. *Костікова І. І.* “Слово о полку Ігоревім” у сучасних дослідженнях / І. І. Костікова. - Харків, 2001. - 152 с.

53. *Подлипчук Ю. В.* “Слово о полку Игореве” : научный перевод и комментарий. - М.: Наука, 2004. - 328 с.

54. *Брайчевський М. Ю.* Автор “Слова о полку Ігоревім” та культура Київської Русі / М. Ю. Брайчевський. - К.: Фенікс, 2005. - 552 с.

55. *Чернов А. Ю.* Хроники изначного времени. “Слово о полку Игореве”: текст и его окрестности / А. Ю. Чернов. - СПб.: Вита Нова, 2006. - 480 с.

56. *Тимофеев В. П.* Другое Слово о полку Игореве / В. П. Тимофеев. - М.: Вече, 2007. - 432 с.

57. *Лесной Сергей.* Златое слово Руси. Крах антирусских наветов / Сергей Лесной. - М.: Алгоритм, 2008. - 304 с.

58. *Гетманець М. Ф.* Тайна реки Каялы / М. Ф. Гетманець. - 3-е изд., перераб. и доп. - Харьков: Вища шк., 2003. - 224 с.

59. *Гетьманець М. Ф.* Слово о полку Ігоревім. Статті / М. Ф. Гетьманець. - Харків, 2008. - 148 с.

60. *Гаспаров Б. М.* Поэтика “Слова о полку Игореве” / Б. М. Гаспаров. - М.: Аграф, 2000. - 608 с.

61. *Скляренко В. Г.* “Темні місця” в “Слові о полку Ігоревім” / В. Г. Скляренко. - К.: Довіра, 2003. - 147 с.

62. *Зализняк А. А.* «Слово о полку Игореве»: взгляд лингвиста / А. А. Зализняк; Институт славяноведения РАН. - Изд. 3-е, доп. - М.: Рукописные памятники Древней Руси, 2008. - 480 с.

63. *Дмитриев Л. А.* История первого издания “Слова о полку Игореве” / Л. А. Дмитриев. - М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1960. - 376 с., ил.

64. *Прийма Ф. Я.* “Слово о полку Игореве” в русском историко-литературном процессе первой трети XIX века / Ф. Я. Прийма. - Л.: Наука, 1980. - 252 с.

65. *Моисеева Г. Н.* Спасо-Ярославский хронограф и “Слово о полку Игореве” / Г. Н. Моисеева; отв. ред. Ф. Я. Прийма; АН СССР, Ин-т рус. литературы (Пушкинский Дом). - 2-е изд., доп. и перераб. - Л.: Наука, 1984. - 150 с.

66. *Козлов В. П.* Кружок А.И.Мусина-Пушкина и “Слово о полку Игореве”. Новые страницы истории древнерусской поэмы в XVIII в. / В. П. Козлов. - М.: Наука, 1988. - 272 с.

67. *Яценко Борис.* Історія першого видання “Слова о полку Ігоревім” / Борис Яценко. - К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 2006. - 320 с.

68. *Головенченко Ф. М.* “Слово о полку Игореве”: Историко-литературный и библиографический очерк / Ф. М. Головенченко. - М.: Изд-во МГПИ им. В.И. Ленина, 1955. - 486 с.

69. *Головенченко Ф. М.* “Слово о полку Игореве”: Библиографический очерк. Перевод. Пояснения к тексту и переводу / Ф. М. Головенченко; под ред. А. В. Позднеева. - М., 1963. - 358 с.

70. *Словарь-справочник “Слова о полку Игореве” / сост. В. Л. Виноградова. - М.-Л., 1965-1984. - Вып. 1-6.*

71. Булахов М. Г. "Слово о полку Игореве" в литературе, искусстве, науке: Краткий энциклопедический словарь / М. Г. Булахов ; под ред. Л. А. Дмитриева. - Минск: Университетское, 1989. - 248 с.

72. Энциклопедия "Слова о полку Игореве": в 5 т. / Рос. акад. наук. Ин-т рус. лит. (Пушкин. Дом; ред. кол.: Л. А. Дмитриев, Д. С. Лихачев, С. А. Семячко, О. В. Творогов (отв. ред.). - СПб.: Дмитрий Буланин, 1995.

73. Звагельський В. Б. Про забуту середньовічну дорогу з Посейм'я у Подонцов'я / В. Б. Звагельський // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. - Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки. - Вип. 13. - № 906. - Харків, 2010. - С.18-31.

74. Звагельський В. Б. Каяла у "Слові о полку Ігоревім" (До 825-річчя геніального твору) / В. Б. Звагельський // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (історичні науки). - № 19 (206). - Луганськ, 2010. - С. 261-273.

References

1. Polnoe sobranie russkikh letopisej: v 43 t. - M. : Izd-vo vost. lit., 1962. - T. 2. Ipat'evskaja letopis'. - 938 stb.
2. Polnoe sobranie russkikh letopisej: v 43 t. - M.: Izd-vo vost. lit., 1962. - T. 1. Lavrent'evskaja letopis' i Suzdal'skaja letopis' po Akademicheskomu spisku. - 540 stb.
3. Tatischev V. N. Istorija Rossijskaja: v 3 t. / V. N. Tatischev. - M.; L., 1963. - T. II. - 352 s.
4. Karamzin N. M. Istorija Gosudarstva Rossijskogo. 6-e izd. V 12 t. [6 knig]. - SPb.: Izdanie A. Smirdina; Tip. Jed. Praca, 1851-1853. (Serija: Polnoe sobranie sochinenij russkikh avtorov). - Kn. 1 (t. I-II): 1851. XLII, 258 s.; 337, [1], IX s.
5. [Vostokov A. H.] A. V. Grammaticheskoe zamechanie na odno mesto v "Pesne o pohode Igorja" // Cvetnik. - 1810. - № 6. - S. 32-43.
6. Spasskij G. Zashhitnikam Tmutorokanskogo kamnja // Otechestvennye zapiski. - 1847. - № 10. - Otd. VIII.
7. Butkov P. G. Nechto k Slovu o polku Igoreve / P. G. Butkov // Vestnik Evropy. - 1821. - Ch. 121. - № 21. - S. 78-96.
8. Imennoj ukazatel' // Jenciklopedija "Slova o polku Igoreve". - SPb., 1995. - T. 5. - 399 s.
9. Butkov P. G. O vojne velikogo knjazja Svjatopolka s Poloveckim knjazem Tugorkanom v 1096 g. / P. G. Butkov // Syn Otechestva. - 1834. - T. 46. - № 52. - S. 622-629.
10. Prijma F. Ja. "Slovo o polku Igoreve" v russkom istoriko-literaturnom processe pervoj treti XIX veka / F. Ja. Prijma. - L., 1980. - 217 s.
11. Bronevskij V. B. Istorija Donskogo vojska / V. B. Bronevskij. - SPb., 1834. - Ch. 1. - 64 s.
12. Dubenskij D. N. Slovo o pl#ku Igorev# Svjat#slavlja p#stvorca starogo vremeni / D. N. Dubenskij // Ob#jasnennoe po drevnim pis#mennym pamjatnikam magistrum D. Dubenskim. - M., 1844.
13. Dubenskij D. N. Otmutki na nekotorye mesta "Slova o polku Igoreve" / D. N. Dubenskij // Otechestvennye zapiski. - 1855. - T. 101. - Kn. 7. - S. 1-12.
14. Golovin N. Primechanija na Slovo o polku Igoreve / N. Golovin. - M., 1846. - 105 s.
15. Aristov N. Ja. O zemle poloveckoj (Istoriko-geograficheskij ocherk) / N. Ja. Aristov. - K., 1877. - 36 s.
16. Barsov E. V. "Slovo o polku Igoreve" kak hudozhstvennyj pamjatnik Kievskoj družinnoj Rusi / E. V. Barsov. - T. 2. - M., 1887. - 298 s.
17. Barsov E. V. "Slovo o polku Igoreve" kak hudozhstvennyj pamjatnik Kievskoj družinnoj Rusi / E. V. Barsov. - T. 3. - M., 1889. - 537 s.
18. Vadenjuk P. E. Gde nuzhno iskat' tu reku, na beregah kotoroj 5-go maja 1185 g. byl razbit Igor' Svjatoslavich Novgorodseverskij, i kotoraja nazvana Kajalaj? / P. E. Vadenjuk // Trudy III arheologicheskogo s#ezda. - T. 2. - K., 1878. - S. 51-58.
19. Longinov A. V. Istoricheskoe issledovanie skazanija o pohode Severskogo knjazja Igorja Svjatoslavicha na polovcev v 1185 godu / A. V. Longinov. - Odessa, 1892. - 302 s.
20. Kocovskij V. Istorichno-literaturni zametki do "Slova o polku Igorevom" / V. Kocovskij. - L'vov, 1893. - 42 s.
21. Bagalej D. Istorija Severskoj zemli do poloviny XIX stoletija / D. Bagalej // Sbornik sochinenij studentov Universiteta sv. Vladimira. - K., 1882. - Vyp. 4. - 310 s.
22. Golubovskij P. V. Pechenegi, torki i polovcy do nashestvija tatar / P. V. Golubovskij. - K., 1884. - 254 s.
23. Ljaskoronskij V. G. Russkie pohody v stepi v udel'no-vechevoe vremja i pohod knjazja Vitovta na tatar v 1399 g. / V. G. Ljaskoronskij // Otdel'nyj ottisk s Zhurnala Ministerstva Narodnogo

- Prosveshhenija. - SPb., 1907. - April'. - S. 19-64.
24. Ljaskoronskij V. G. Severskie knjaz'ja i polovcy pered nashestviem na Rus' mongolov / V. G. Ljaskoronskij // Sbornik statej, posvjashhennyh D. A. Korsakovu. - Kazan', 1912. - S. 281-296.
25. Bagalej D. Istorija Severskoj zemli do poloviny XIV stoletija / D. Bagalej. - K., 1882. - 329 s.
26. Afanas'ev V. Veroyatnyj put' knjazja Igorja Severskogo na polovcev v 1185 godu (kriticheskoe issledovanie pohoda po letopisjam i "Slovu o polku Igoreve") / V. Afanas'ev // Istoricheskij zhurnal. - 1939. - № 6. - S. 45-56.
27. Sibil'ov M. V. Arheologichni pam'jatky na Donci v zv'jazku z pohodamy Volodymyra Monomaha ta Igorja Sivers'kogo / M. V. Sibil'ov // Arheologija. - T. IV. - K., 1950. - S. 99-112.
28. Kudrjashov K. V. Istoriko geograficheskie svedenija o poloveckoj zemle po letopisnym izvestijam o pohode Igorja Severskogo na polovcev v 1185 g. / K. V. Kudrjashov // Izvestija Gosudarstvennogo Geograficheskogo Obshhestva. - L. ; M., 1937. - T. 69. - Vyp. 1. - S. 47.
29. Kudrjashov K. V. "Slovo o polku Igoreve" v istoriko-geograficheskom osvshhenii / K. V. Kudrjashov // Slovo o polku Igoreve: sbornik statej. - M., 1947. - S. 43-94.
30. Kudrjashov K. V. Poloveckaja step'. Ocherki istoricheskoi geografii / K. V. Kudrjashov. - M., 1948. - 162 s.
31. Kudrjashov K. V. Pro Igorja Severskogo, pro zemlju Russkiju. Istoriko-geograficheskij ocherk o pohode Igorja Severskogo na polovcev v 1185 g. / K. V. Kudrjashov. - M., 1959. - 94 s.
32. Fedorov V. G. Kto byl avtorom "Slova o polku Igoreve" i gde raspolozhena reka Kajala / V. G. Fedorov. - M., 1956. - 174 s.
33. Parmanin M. P. Put' Igorja Severskogo na polovcev v 1185 godu / M. P. Parmanin // TODRL. - M.-L., 1956. - T. 1. - S. 55-59.
34. Gluhov V. M. K voprosu o puti knjazja Igorja v Poloveckuju step' / V. M. Gluhov // TODRL. - M.-L., 1955. - T. 11. - S. 22-38.
35. Rybakov B. A. "Slovo o polku Igoreve" i ego sovremenniki / B. A. Rybakov. - M., 1971. - 296 s.
36. Rybakov B. A. Istorizm "Slova o polku Igoreve" / B. A. Rybakov // Istorija SSSR. - 1985. - № 5. - S. 36-61.
37. Rybakov B. A. Istoricheskaja kanva "Slova o polku Igoreve" / B. A. Rybakov // Nauka i zhizn'. - 1986. - № 9. - S. 36-43.
38. Getmanec' M. F. Tajna reki Kajaly ("Slovo o polku Igoreve") / M. F. Getmanec'. - Har'kov, 1982. - 144 s.
39. Zvageľ'skij V. B. Ob utochnenii nachal'nogo jetapa marshruta Igorja Svjatoslavicha na polovcev / V. B. Zvageľ'skij // "Slovo o polku Igoreve" i Chernigovo-Severshhina: tezisy dokl. i soobshh. nauch. konf. - Sumy, 1984. - 39-41.
40. Zvageľ'skij V. B. Slidamy knjazja Igorja / V. B. Zvageľ'skij // Kyi'v. - 1985. - № 7. - S. 131-138.
41. Zvageľ'skij V. B. O celi pohoda Igorja Svjatoslavicha vesnoj 1185 g. v svete nyneshnih predstavlenij / V. B. Zvageľ'skij // "Slovo o polku Igoreve" i nasha sovremennost' : tezisy dokl. i soobshh. nauch. konf. - Sumy, 1985. - S. 10-11.
42. Zvageľ'skij V. B. K voprosu o dvizhenii russkih vojsk vesnoj 1185 g. na pervom jetape puti (23 aprilja - 1 maja) / V. B. Zvageľ'skij // "Slovo o polku Igoreve" i Putivl'shhina : tezisy dokl. i soobshh. nauch. konf. - Putivl', 1986. - S. 21-22.
43. Sumarukov G. V. Kto est' kto v "Slove o polku Igoreve" / G. Sumarukov. - M., 1983. - 142 s.
44. Nikitin A. L. Tochka zrenija: Dokumental'naja povest' / A. L. Nikitin. - M., 1984. - 416 s.
45. Lihachev D. S. "Slovo o polku Igoreve" i kul'tura ego vremeni / D. S. Lihachev. - L., 1985. - 352 s.
46. Mahnovec' L. Je. Pro avtora "Slova o polku Igorevim" / L. Je. Mahnovec'. - K., 1989. - 264 s.
47. Rybakov B. A. Petr Boryslavych: Poysk avtora "Slova o polku Igoreve" / B. A. Rybakov. - M., 1991. - 286 s.
48. Baskevych Y. Z. "A moy te kurjane - opytnye voyny...". Vzgljad na "Slovo o polku Igoreve" s Kurskych vysot / Y. Z. Baskevych. - Kursk, 1993. - 46 s.
49. Svirnev Y. P. Put' Ygorevoj raty / Y. P. Svirnev. - M., 1996. - 84 s.
50. Zvageľ'skij V. B. Pro shljah Igorja Sivers'kogo / V. B. Zvageľ'skij. - Sumy, 1999. - 76 s.
51. Jacenko Borys. "Slovo o polku Igorevim" ta jogo doba / Borys Jacenko. - K., 2000. - 256 s.
52. Kostikova I. I. "Slovo o polku Igorevim" u suchasnyh doslidzhennjah / I. I. Kostikova. - Harkiv, 2001. - 152 s.
53. Podlipchuk Ju. V. "Slovo o polku Igoreve" : nauchnyj perevod i kommentarij. - M.: Nauka, 2004. - 328 s.
54. Brajchev'skij M. Ju. Avtor "Slova o polku Igorevim" ta kul'tura Kiivs'koj Rusi / M. Ju. Brajchev'skij. - K. : Feniks, 2005. - 552 s.

55. Chernov A. Ju. Hroniki iznanochnogo vremeni. "Slovo o polku Igoreve": tekst i ego okrestnosti / A. Ju. Chernov. - SPb. : Vita Nova, 2006. - 480 s.
56. Timofeev V. P. Drugoe Slovo o polku Igoreve / V. P. Timofeev. - M. : Veche, 2007. - 432 s.
57. Lesnoj Sergej. Zlatoe slovo Rusi. Kraih antirussskih navetov / Sergej Lesnoj. - M.: Algoritm, 2008. - 304 s.
58. Getmanec' M. F. Tajna reki Kajaly / M. F. Getmanec'. - 3-e izd., pererab. i dop. - Har'kov: Vishha shk., 2003. - 224 s.
59. Get'manec' M. F. Slovo o polku Igorevim. Statti / M. F. Getmanec'. - Harkiv, 2008. - 148 s.
60. Gasparov B. M. Poetyka "Slova o polku Ygoreve" / B. M. Gasparov. - M.: Agraf, 2000. - 608 s.
61. Skljarenko V. G. "Temni miscja" v "Slovi o polku Igorevim" / V. G. Skljarenko. - K.: Dovira, 2003. - 147 s.
62. Zaliznjak A. A. «Slovo o polku Igoreve»: vzgljad lingvista / A. A. Zaliznjak ; Institut slavjanovedenija RAN. - Izd. 3-e, dop. - M.: Rukopisnye pamjatniki Drevnej Rusi, 2008. - 480 s.
63. Dmitriev L. A. Istorija pervogo izdaniija "Slova o polku Igoreve" / L. A. Dmitriev. - M.-L.: Izd-vo AN SSSR, 1960. - 376 s., il.
64. Prijma F. Ja. "Slovo o polku Igoreve" v russkom istoriko-literaturnom processe pervoj treti HHH veka / F. Ja. Prijma. - L.: Nauka, 1980. - 252 s.
65. Moiseeva G. N. Spaso-Jaroslavskij hronograf i "Slovo o polku Igoreve" / G. N. Moiseeva; otv. red. F. Ja. Prijma; AN SSSR, In-t rus. literatury (Pushkinskij Dom). - 2-e izd., dop. i pererab. - L. : Nauka, 1984. - 150 s.
66. Kozlov V. P. Kruzhoz A. I. Musina-Pushkina i "Slovo o polku Igoreve". Novye stranicy istorii drevnerusskoj pojemy v HVIII v. / V. P. Kozlov. - M. : Nauka, 1988. - 272 s.
67. Jacenko Borys. Istorija pershogo vydannija "Slova o polku Igorevim" / Borys Jacenko. - K. : Vyd-vo im. Oleny Teligy, 2006. - 320 s.
68. Golovenchenko F. M. "Slovo o polku Igoreve": Istoriko-literaturnyj i bibliograficheskij ocherk / F. M. Golovenchenko. - M.: Izd-vo MGPI im. V.I. Lenina, 1955. - 486 s.
69. Golovenchenko F. M. "Slovo o polku Igoreve": Bibliograficheskij ocherk. Perevod. Pojasnenija k tekstu i perevodu / F. M. Golovenchenko ; pod red. A. V. Pozdneeva. - M., 1963. - 358 s.
70. Slovar'-spravochnik "Slova o polku Igoreve" / sost. V. L. Vinogradova. - M.-L., 1965-1984. - Vyp. 1-6.
71. Bulahov M. G. "Slovo o polku Igoreve" v literature, iskusstve, nauke: Kratkij jenciklopedicheskij slovar' / M. G. Bulahov ; pod red. L. A. Dmitrieva. - Minsk: Universitjeckae, 1989. - 248 s.
72. Jenciklopedija "Slova o polku Igoreve": v 5 t. / Ros. akad. nauk. In-t rus. lit. (Pushkin. Dom; red. kol.: L. A. Dmitriev, D. S. Lihachev, S. A. Semjachko, O. V. Tvorogov (otv. red.)). - SPb.: Dmitrij Bulanin, 1995.
73. Zvageľ's'kyj V. B. Pro zabutu seredn'ovichnu dorogu z Posejm'ja u Podoncov'ja / V. B. Zvageľ's'kyj // Visnyk Harkivs'kogo nacional'nogo universytetu imeni V. N. Karazina. - Serija: Istorija Ukraїny. Ukraїnoznavstvo: istorychni ta filososf's'ki nauky. - Vyp. 13. - № 906. - Harkiv, 2010. - S.18-31.
74. Zvageľ's'kyj V. B. Kajala u "Slovi o polku Igorevim" (Do 825-richchja genial'nogo tvorcu) / V. B. Zvageľ's'kyj // Visnyk Lugans'kogo nacional'nogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka (istorychni nauky). - № 19 (206). - Lugans'k, 2010. - S. 261-273.

Звагельский В. Б.

кандидат исторических наук, доцент (Украина).

ИСТОРИКО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ В ИССЛЕДОВАНИЯХ "СЛОВА О ПОЛКУ ИГОРЕВЕ" (ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ)

Рассматриваются исследования географических реалий похода северских полков в Половецкую Степь весной 1185 г. Эта кампания Ольговичей, воспетая в "Слове о полку Игореве" и подробно изложенная в древнерусских летописях, более двух веков привлекает внимание ученых, но еще остается много актуальных вопросов. Предлагается шире использовать данные разных хронологических периодов и смежных научных дисциплин, в первую очередь - археологии и топонимики.

Ключевые слова: "Слово о полку Игореве", историография, историческая география, Каяла, Шеломянь, Южная Русь.

Zvagelsky V. B.

PhD (History), Associate Professor (Ukraine).

THE HISTORICAL-GEOGRAPHIC PROBLEMS IN RESEARCHES OF “THE SONG OF IGOR’S CAMPAIGN” (UNDER THE ASPECT OF HISTORIOGRAPHY)

This work is devoted to the geographical problems of campaign of the Siversky troops to Polovets Steppe in the spring 1185. This campaign of Olgoviches, praised in “The Song of Igor’s campaign” and described in details in ancient Russian annals, more than two centuries attracts attention of the scientists, but many actual questions remain. The author offers on a lavish scale to use datum of the different chronological periods and the overlapping sciences, in the first place of archaeology and toponymy.

Key words: “The Song of Igor’s campaign”, historiography, historical geography, Kayala, Shelomyan, South Russ.

Отримано 21.12.2017